

VII.

O diplomă din anul 1662.

La arhiepiscopia din Sibiiu se păstrează originalul unei diplome scrise pe pele, ce este dată de principele Transilvaniei, Michail Apafi, la 20 Aprile, 1662. Proveniența acestei diplome la biblioteca arhiepiscopiei din Sibiiu nu este mai de aproape cunoscută. Presupunem însă, că în urma apelului, ce l'a făcut episcopul, mai târziu metropolitul Andreiu, în anul 1859 către preoțime pentru adunarea de documente — care-va preot din archidiecesă, probabil din țeara Oltului, o a trimis spre folosire și conservare la arhiepiscopie.

Cuprinsul diplomei numai cu multă greutate s'a putut descifra din cauză, că o parte a tectstului este de tot sters, eara în unele locuri, unde vine diploma îndoită prin împăturare, este pelea ruptă și prin urmare cuprinsul cu atât mai greu de eruat. Prin multă stăruință și osteneală din partea însuși a Escelenției Sale, a Domnului arhiepiscop și metropolit actual, Miron Romanul, ca mai bine deprins în asemenea materie a fost posibil a statorî tectstul — până la unele cuvinte, cari nu împedecă a cuprinde înțelesul adevărat al diplomei.

Sigilul la diplomă nu se mai păstrează, dară se păstrează sforcica de matasă în ițe rësucite în trei colori: roșiu, alb și verde.

Diploma în starea ei împăturată atâta este de mângită și tocită pe din afară, încât unii, cari o au

vedut-o, și-au dat părerea, că episcopul Daniil, la care se referă ea, a trebuit multă vreme să o poarte cu sine.

Prin diploma aceasta este denumit episcopul Daniil de episcop preste partea de dincolo de riul Olt, declarându-se de episcop esemt de sub jurisdicțiunea metropolitului Sava Brancovici, care avea jurisdicțiune episcopască preste celelalte părți din Transilvania și Ungaria.

Din diploma aceasta nepublicată până acum rezultă nisce întrebări nedeslegate încă, de mare însemnătate pentru istoria bisericească națională.

Înainte de a me ocupa cu aceste întrebări, țin de trebuință mai întâiu a reproduce în următoarele:

1. Tecstul original cu prescurtările scrisorii și cu indicarea locurilor, ce nu s'au putut descifra.

2. Tecstul transcris.

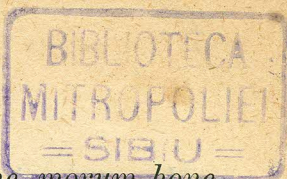
3. O traducere în românesce, la care m'am ținut mai mult de înțeles decât de cuvinte. În traducere am conjectorat la unele locuri, ce nu s'au putut descifra în original, unele cuvinte puse în paranteză, cari mi s'au părut a resulta din conțest și din legătura sintactică.

1. Tecstul orginal.

NOS MICHAEL APAFI

Dei gratia Princeps Transylvaniae partium regni Hungar. Dominus et Siculorum Comes etc.

Fidelibus nris univrsis et singulis cujuscunq Status, conditionis, ordinis, gradus, honoris, officii, dignitatis, functionis, etc. præeminentiæ, hominibus ubivis in ditione nra constitutis et commorantib. præsentibus nras visuris Salutem et grātiam nram.

etc. Cum nos inducti vita, eruditione, morum honestate Reverendi Danielis Episcopi. Eundem igitur Daniele Episcopum ad humillimam nonnullorū Dnoꝝ Consiliariorū nroꝝ special, autem Fidelis nri Gener Ioannis Bellen de Kis Bun Consilarii, ac Cancellar nri, Sedis Siculicalis Vdvarhely Capitanei Supremi ac Comitatus de Küküllö Comitis itidem Supremi Supplicationem in Episcopum seu Superintendentem generalem Ecclesiarū Volachalium in hoc regno nro Trañnicæ ultra fluvium Olt nuncupatum a potestate directioneq̃ Reverendi Szava Brankovicz Episcopi potioris regni nri Træcæ partib. dictam ejusdem partem eximeñ. Ita tamen ut tam ipse Verbum Dei secundum Sacram Scripturam populo Valachico sermone annunciet, quam pastores sibi subjectos eandem iubeat sequi normam. Præterea juxta morem per Episcopos Valachicos antecessorū suos jam receptum Episcopo orthodoxæ religionis subiaceat conditionesque Episcopis Valachicis præscribi solitas in omnibus punctis sancte ac illibate teneat ipse Daniel Episcopus in hac functione sua commodius et utilius procedere et Verbum Dei mñibus re et sincere propagari possit. Vobis harum serie committimus et mandamus præfatus Daniel Episcopus aut nomine ejus homo ipsius vos aut quemlibet vꝝrum eidem Danieli Episcopo et homini suo in hac functione sua Episcopali omni auxilio adesse et ipsos ad docendum Verbum Dei et reformandas Ecclesias imo univēsa et sin-

gula quæ sui muneris extiterit do . . . admittere et personas ipsorū ab omnibus violentiis tueri et defendere, quin potius sicuti necessitas postulaverit securitatis gratia ad loca tuta deducere, et comitari facere debeat et teneamini. Secus non facturi. Præsentibus perlectis. Exhibeñ restitutis. DATUM in Castris nr̄is ad campum Mikola positis, die vigesima, Mensis Aprilis ANNO Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Secundo.

Michael Apafi m. p.

*Ioannes Betlen m. p.
Cancellar.*

2. Teestul transcris.

Nos Michael Apafi

Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Fidelibus nostris universis et singulis cujuscunque Status, conditionis, ordinis, gradus, honoris, officii, dignitatis, functionis et praeeminentiae hominibus ubivis in ditioe nostra constitutis et commorantibus praesentes nostras visuris salutem et gratiam nostram etc. Cum nos inducti vita, eruditione, morum honestate Reverendi Danielis Episcopi, Eundem igitur Danielelem Episcopum ad humillimam nonnullorum Dominorum Consiliariorum nostrorum, specialiter autem Fidelis nostri Generalis Ioannis Betlen de Kis Bun Consilarii ac Cancellarii nostri, sedis Siculicalis Udvarhely Capitanei Supremi ac Comitatus de Kú-küllő Comitum itidem supremi supplicationem in Episcopum seu Superintendentem generalem Ecclesiarum Valachalium in hoc regno nostro Transilvaniae ultra fluvium Olt nuncupatum a potestate directioneque Reverendi Szava Brankovicz Episcopi potioris regni

nostri, Transilvaniae partis dictam ejusdem partem eximendam. Ita tamen, ut tam ipse verbum Dei secundum sacram scripturam populo valachico sermone anunciet, quam pastores sibi subjectos eandem jubeat sequi normam. Praeterea juxta morem per Episcopos valachicos antecessores suos iam receptum Episcopo orthodoxae religionis subjaceat, conditionesque Episcopis valachicis praescribi solitas in omnibus punctis sancte ac illibate teneat ipse Daniel Episcopus in hac functione sua commodius et utilius procedere et verbum Dei mnibus re et sincere propagari possit. Vobis harum serie committimus et mandamus praefatus Daniel Episcopus, aut nomine ejus homo ipsius, vos aut quemlibet vestrum . . . eidem Danieli Episcopo et homini suo in hac functione sua episcopali omni auxilio adesse et ipsos ad docendum Verbum Dei et reformandas Ecclesias imo universa et singula quae sui muneris extiterit do admittere et personas ipsorum ab omnibus violentiis tueri et defendere; quin potius sicuti necessitas postulaverit securitatis gratia ad loca tuta deducere et comitari facere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis. Exhibenti restititis. Datum in castris nostris ad Campum Micola positis, die vigesima mensis Aprilis anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo secundo.

Michael Apafi m. p.

Ioannes Betlen Cancellarius m. p.

3. Traducerea românească.

Noi Michael Apafi

Din grația lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, al părților regatului Ungariei și Comite al Sécuiilor etc.

Credincioșilor nostri tuturor și singuraticilor de ori ce stare, condițiune, ordin, grad, onoare, oficiu,

dignitate, funcțiune și distincțiune, oamenilor puși și aflători ori și unde sub stăpânirea noastră, celor ce vor vedé literile noastre presente salutare și grația noastră etc. Indemnați de vieața, erudițiunea, onorabilitatea faptelor Reverendului episcop Daniil după preaumilita suplică a unor domni consilieri ai noștri, în special însé a credinciosului general al nostru Ioan Betlen de Boiu-mic, consiliariului și cancelariului nostru, căpitanului suprem al scaunului sêcuiesc Odorheiu și comitelui suprem al comitatului Têrnavei, pre același episcop Daniil, ca pe episcop sau superintendent general al bisericilor românești din regatul nostru al Transilvaniei peste riul numit Olt 'l esimăm de sub potestatea și direcțiunea Reverendului Sava Brancovici episcop al părții mai însemnate din regatul nostru al Transilvaniei, precum și partea numită a aceluia. Așa însé, ca atât dênsul sê vestească poporului cuvântul lui Dumnezeu în limba românească după sfânta scriptură, cât și sê demânde preoților subordinați sie-și a se conforma aceleiași norme. Afară de aceea după usul deja acceptat de episcopii români antecesorii ai sei sê fie supus episcopului religiunei ortodoxe (adecă: calvinesci, trad.) și sê împlinească cu sântenie și fără stîrbire condițiunile îndatinate a prescrie episcopilor români în toate punctele . . . și ca acel episcop Daniil sê poată procede mai bine și mai cu folos în această funcțiune și sê poată tuturor (predica trad.) cuvântul lui Dumnezeu (cu zel, trad.) și cu sinceritate, prin seria acestora ve însărcinăm și ve demandăm (că dacă trad.) numitul episcop Daniil, sau în numele seu vre-un om al seu, pre voi sau pe ori care dintre ai voștri . . . (v'ar recerca, trad.) sê stați cu tot deadinsul întru ajutoriul lui și omului seu în funcțiunea aceasta a

sa episcopoească și să-i admiteti a învăța cuvântul lui Dumnezeu și a reforma bisericile, apoi a îndeplini peste tot și în deosebi toate acelea, ce se țin de oficiul seu, eară persoanele acelora trebuie și sunteți îndatorați a le scuti și apăra de toate violențiile, ca mai ales, după cum va cere trebuința pentru siguranță să-i aduceți la locuri scutite. Nefăcând almintrelea, acestea după ce le veți ceti, să le dați înapoi. Dat în castrele noastre de pe câmpul Micola la ziua de 20 a luni lui Aprile, anul domnului una mie șese-sute șese-zeci și doi.

Michail Apafi m. p. *Ioan Betlen*, m. p. cancelar.

După ce s'a dat loc textului diplomei și traducerii aceuia, să vedem acum, cine este episcopul Daniil, despre care tractează diploma aceasta. În seria metropoliților gr. or. ai Transilvaniei precum s'a statorit și adoptat de către cei mai buni scriitori despre istoria noastră bisericească, figurează în anii 1651—1656 adecă între Simeon Stefan și între Sava Brancovici — un metropolit cu numele Daniil. Am căutat și n'am aflat însă nicăiri până acum, la nici unul din scriitori, pe ce document se bazează punerea lui Daniil în seria metropoliților între anii 1651—1656.

În „Acte și fragmente“ de Tim. Cipariu la pag. XIV-XVI, unde se statoresce o serie nu completă — dară încât-va mai sigură a metropoliților, se indică la fie-care metropolit și documentul, pe care se bazează seria proiectată. Mai puțină siguranță ni se dă însă tocmăi despre Daniil, care sub X este trecut între metropoliți. Eată, ce se dice acolo: X. „Daniil, care fu de față la alegerea lui Barlaam II. pe la a. 1687 ca arhiepiscop emerit, *ci n'are loc*

decât între Simeon Stefan și Sava I. sau între anii 1651—1656.“

În legătură cu aceasta în „Acte și fragmente“ se reproduce la pag. 238—239 după *chronica metropoliei Ungro-Vlachiei*, actul de alegere și sântire al metropolitului Barlaam, care este următorul:

„De vreme ce archiereul, care era mai de 'nainte vreme la mitr. Ardealului, anume Sava, i s'au sfârșit viața ș. c. Întâiu aleg eu cel mai denainte Sofianul pre Varlaam, eu Nisis pre igumenul Partenie dela Cotroceani, eu Daniil proin Ardelean pre igumenul Paísie dela s. Troiță. Și am ales din acesti trei pre Varlaam. Vlădica Teodosie.

Varlaam cu mila lui Dșeu rënduit la s. Metropolie a Ardealului cu gura mea făgăduesc. Cred ș. c. După aceasta ș. c. — Varlaam cu mila lui Dșeu rënduit la s. metropolie a Ardealului cu mâna mea supt aceasta am iscălit“.

Impresiunea, ce o fac aceste documente încât privesce numerarea lui Daniil între metropoliți după Simeon Stefan, este, că în lipsa altor documente scriitorii și-au bătut capul, unde se rangieze pre Daniil între metropoliți, deoarece în actul citat al alegerii și sântirii lui Varlaam de metropolit al Ardealului *ocură și Daniil ca „proin Ardeleanul“ și fiind-că un alt loc mai potrivit pentru el nu s'a aflat, s'a pus ca metropolit între Simeon Stefan și între Sava Brancovici.*

Avënd însē acum la mână tectul diplomei din 1662 de sub Michail Apafi privitoare la Daniil, dela sine se dau întrebările: 1. Oare Daniil din diploma lui Apafi, ca episcop al părții de „dincolo de riul Olt“ este același, care figurează la Cipariu ș. a. în seria metropoliților între 1651—1656 și pe care dóră ca emeritat episcop al Ardealului 'l aflăm în Bucuresci

la sântirea lui Varlaam, sau că 2) metropolit cu numele Daniil n'a existat între anii 1651—1656, ci Daniil, de care se face amintire în actul sântirii lui Varlaam la 1687 este același Daniil, care fusese înstituit de Michail Apafi la a. 1662 de episcop al „părții de dincolo de Olt.“

Fără a ne pronunța în mod hotărât într'o direcțiune sau alta la întrebările acestea, va fi bine a se pune în evidență și părerile altor scriitori în privința seriei metropoliților Ardealului preste tot și în special despre Daniil.

În diptichul (pomelnicul) metropoliților Ardealului, ce l'a predat Șincai la biblioteca din Pesta și este reprodus de dl Nicolau Densușan în „cercetări istorice“ pag. 92 edate de academia din Bucuresci în a. 1880 se cuprinde următoarea serie a metropoliților fără indicarea anilor: 1. Ioan, 2. Teoctist, 3. Genadie II, 4. Teofil, 5. Stefan, 6. Gerasim, 7. Ioreste, 8. Daniil, 9. Sava, 10. Iosif, 11. Iosif 12. Sava, 13. Varlaam, 14. Teofil, 15. Atanasiu.

Cât de puțin temeiu putem pune pe această serie ne convingem îndată, ce vom ceti diploma lui Georgiu Rákóczy I. prin care așează de metropolit pe Simeon Stefan; acolo apriat se vede, că Stefan urmează lui Ioreste și în diptichul acesta totuși e pus mai înainte Stefan. Insuși Șincai la pag. 83 Tom III. ediția din Iași 1853 vine în contradicere cu acest diptich, când dice: În diptichul, care eu l'am dăruit bibliotecii țerei Unguresci încă Iosafat se pune între Stefan și Sava II. Nesiguranța indicată în acest diptich există și încât privesce pre Daniil.

În revista eclesiastică din Bucuresci „Biserica ortodocsă română“ anul VIII cetim la pagina 404 o notiță privitoare la alegerea și sântirea de metro-

polit a lui Iosif, ca următoriu a lui Sava Brancovici de următoriu cuprins :

„Metropolitul Sava supranumit Brancovici s'a suit pe tronul metropoliei Transilvaniei la anul 1656 după retragerea metropolitului Daniil și fuga acestuia în țeara românească de persecuțiunile calvinilor, cari erau ajutați de principii Transilvaniei Georgiu I și II Rákóczy etc.“ Tot în numita revistă la pag. 628 aflăm la actul alegerii și sântirei lui Varlaam de metropolit al Ardealului reproduc din condica metropoliei din Bucuresci (reprodus și de noi mai sus) următoarele note :

„Actul, cum se vede poartă numai signatura metropolitului Todosie lipsind din condica sântă atât subsignatura lui Afcsentie, fost al Sofiei, a lui German al Nisei și ce este și mai mult, că lipsește subsemnătura lui Daniil al Ardealului. Cunoscuți fiindu-ne cei doi metropoliți, cari au luat parte la alegerea lui Varlaam, noi despre Daniil credem, că acesta trebuie să fi fost vre-unul din episcopii Ardealului, care venise în țeară de frica persecuțiunilor calvine esercitate de principii Georgiu I și II Rákóczy sau pentru milostenie ca Sava și Iorest în Moldova, spre a aduna ajutoare pentru restaurarea metropoliei din Transilvania, celei ruinate de Tătari.“ (Docum. istorice A. T. Laurian, Viena, pag. 130—135.) Nici că a putut scí redacțiunea „Bisericei ortodoxe“ despre Daniil mai mult decât cunoaştem și noi după scriitorii noştri transilvăneni, căci bine să însemnăm, condica metropoliei Ungro-Vlachiei s'a început abia numai la anul 1668. Prin urmare abia despre judecata și depunerea lui Sava Brancovici, și despre alegerea următoriuului metropolit al Transilvaniei în persoana lui Iosif — aflăm în aceea cele dintâiu date.

Metropolitul Șaguna în istoria sa bisericească, dată ca manuscris arangează pre Daniil între metropoliți, precum se află în „acte și fragmente.“

În „Vechia metropoliă“ de dl Nicolau Popea aflăm pe Daniil la același loc, ca la Cipariu, numai cât autoriul voind să restabilească armonia între seria metropoliților dată de Cipariu și între conspectul lui S. Clan, care pune ca metropolit pe un Daniil la anul 1618, — adoptează în seria metropoliților pe un Daniil II, care ca fugit în România participă (nu a și subscris însă actul de alegere al lui Varlaam, precum se afirmă în „Vechia Metropoliă“ pag. 77 ; vezi nota reprodusă mai sus din „Biserica ortodoxă“ dela pag. 638) la alegerea lui Varlaam.

Din toate cele reproduse mai sus dela difeți autori despre Daniil se vede, că despre acesta există o nesiguranță și neclaritate.

Diploma reprodusă dela M. Apafi aruncă o rază de lumină destul de puternică în storiia neclară a lui Daniil; ba se poate dice, că acest document este, pe cât seim, unicul, pe care poate istoricul basa.

De aceea nu fără oare-care temeiu punem întrețarea, fără de a o rezolva deocamdată în mod hotărît — dacă un metropolit cu numele Daniil între 1651—1656 poate nici că a existat; ci a putut să fie numai, precum din destul ne dovedește diploma lui Apafi, un episcop al „părții de dincolo de Olt“ cu numele Daniil. Pentru această părere vorbește și afirmațiunea lui Samuil Clain și Șincai (Chronica rom. pag. 83 sus), cari după Simeon Stefan dau loc unui metropolit cu numele Iosafat.

Dacă nu am adera la această părere, sau n'am avea temeiu de ajuns a elimina pe Daniil de tot din seria metropoliților între anii 1651—1656, adecă nemijlocit după Simeon Stefan, atunci negreșit ar trebui să ad-

emitem părerea împreună cu consecințele ei, că episcopul Daniil așezat prin diploma lui M. Apafi de episcop al „părții de dincolo de Olt“, este identic cu fostul mai înainte metropolit între anii 1651—1656 și identic și cu cel numit „prodin al Ardealului“ în actul alegerii lui Varlaam la Bucuresci în 1687.

Pentru părerea din urmă ar milita singură împregiurarea, ce rezultă din diploma lui Michail Apafi, că Daniil la așezarea lui de episcop preste „partea de dincolo de Olt“ era deja episcop. Acest argument însă nu ne induce necondiționat la urmarea, că el a trebuit să fie mai înainte metropolit delăturat din scaun; mai aproape stă presupunerea, că el a putut fi episcop venit sau chemat din România de românii ortodocși, cunoscuți ai sei din țeara Oltului, precum ceva mai târziu aflăm, că s'a mai întemplat cu un anumit Iosif venit asemenea din România la scaunul metropoliei din Alba-Iulia.

Dacă însă cu toate acestea starea de episcop a lui Daniil, când s'a denumit cu jurisdicțiune preste „partea de dincolo de Olt“, poate fi decizătoare pentru părerea susținută în de comun, că acest Daniil ar fi fost mai înainte metropolit și anumit între anii 1651—1656, este la rând a ne face seama și cu alte consecințe dela aceasta. În cazul acesta trebuie să admitem:

1. Că Daniil a trăit ca sântit arhiepiscop dela 1651—1687 așa dară cel puțin 36 ani.

2. Că lipsit de scaunul metropoliei din Alba-Iulia la 1656 a petrecut în Ardeal sau în România fără episcopie până la 1662, când s'a acomodat a primi jurisdicțiunea de episcop preste o parte esimată dela metropolia Albei-Iuliei, adecă preste partea țerii Oltului.

3. Că de două ori a trebuit să se lipsească de scaunul episcopesc, odată din scaunul metropoliei din Alba-Iulia și de a doua oară din scaunul episcopiei de dincolo de Olt (Făgăraș), căci numai așa ne putem întâlni cu dânsul ca „proin Ardelean“, la sântirea metropolitului Varlaam în anul 1687.

Adevărul cuprins în aceste trei consecințe nu este absolut înadmisibil, dară este puțin probabil.

Lăsând în privința punctelor de mai sus întrebarea deschisă pentru ulterioare cercetări, se vedem care au putut fi motivele delăturării lui Daniil din scaunul episcopesc și sub ce împregiurări se află țeara Oltului, când s'a esimat dela metropolia Albei-Iulie și s'a dat lui Daniil ca o episcopie de sine stătătoare.

După consensul tuturor scriitorilor de istorie în această materie Daniil a trebuit să părăsească scaunul episcopesc din cauza persecuțiunilor cumplite, ce erau pornite asupra bisericii ortodoxe din Ardeal din partea Calvinilor și a principilor calvini. În privința lui Daniil ne spune Hintz în istoria episcopiei gr. neun. din Transilvania (*Geschichte des Bisthums des griechisch nicht unirten Glaubens in Siebenbürgen* 1850 pag. 14—30) despre înăsprirea persecuțiunilor contra românilor ortodocși tocma sub metropolitul Daniil. Anume la pag. 23 amintesc, că pe timpul metropolitului Daniil s'au supus preoții români la decime, de care erau scutiți prin legile ungare, s'au eliminat călugării (Aprob. III, 53, 1) și s'a dispus ca preoții români să se poată aresta la cas de suspiciunea vreunei crime. (Aprob. p. r. 42). Ce este mai natural dară, decât a presupune, că metropolitul respective episcopul de atunci, fiind lipsit prin lege de siguranța libertății personale sub împregiurări grele și persecutat, a trebuit să-și ia refugiul în România.

Daniil se institue prin diploma de față prin Michail Apafi de episcop esemt preste „partea de dincolo de Olt.“ Sub ce impregiurări se află țeara Făgărașului pe atunci? O episcopie a Făgărașului a esistat încă din vechime și este identică cu a Galațiului de lângă Făgăraș. Așa Samuil Clain face amintire despre un episcop al Galațiului cu numele Macarie din anul 1469 cu următoarele cuvinte: 1469. Macarius Eppus Galatiensis obtinet a Principe mandatum ad magistratum Cibiniensem, ut cathedra suum a presbiteris valachis accipere possit.“ (Cipariu acte și fragmente pag. XII). Se vede, că jurisdicțiunea episcopului de Galațiu se estindea și preste o parte a Fundului regiu de cătră Olt.

Cumcă la Făgăraș-Galați au trebuit să fi funcționat mai mulți episcopi în timpurile vechi, se vede și prin însemnătatea locului, de unde a descălecat Radu Negru-Vodă și strimtorat de coloniile săsesci, trecând cu bisericanișii sei cu totul în Valachia, au instituit metropolia Tergovistei cu titlul de Metropolie a Ungro-Vlachiei, adecă a Valachiei de dincolo de Carpați și a părților ungurene părăsitate dela Făgăraș, — unde au trebuit să urmeze apoi episcopi ai locului supuși metropolitului din Alba-Iulia (Belgrad).

Din titulaturile metropoliților de Alba-Iulia și din alte urme istorice este constatat, că și alte episcopii sufragrane se țineau de metropolia Albei-Iuliei. Astfeliu se țineau episcopiile din Ungaria: a Beiușului, Maramureșului, Oradiei-Mari, Cenadei, Satmariului, Timișoarei, Lipovei, Caransebeșului etc; eară în Transilvania avem urme pre lângă episcopia Făgărașului sau a Galațiului încă despre următoarele episcopii: a Bistriței, Feleac, Geoagiu (Feldiod), Vad și Silvașiu.

Episcopiile acestea cu încetul au început a nu se mai ocupa, eară încât deveniau vacante, titulaturile lor treceau la metropolitul, care apoi se întitula d. e. Varlaam arhiepiscopul și metropolitul Belgradului, Vadului, Silvașului, Făgărașului, al Maramureșului și al episcopiilor din țeara unguerească; adecă, unde era vacanță, al locului, ear unde erau episcopi, al episcopilor.

Încât privesce episcopia Făgărașului, care în cazul de față ne interesează mai de aproape, nu numai că pe timpul lui Michail Apafi era de mult încetată de facto, dar cu ceva mai 'nainte, adecă de sub principele Georgiu Rákóczy I aflăm, că trei protopresbiterate se pun deadreptul sub jurisdicțiunea superintendentului calvin. Eată, ce aflăm în diploma de instituire a lui Simeon Stefan ca metropolit al Albei-Iuliei în anul 1643: „ Pre același Stefan Popa Simonie ca pre un comendat și de prea cinstitul d. Stefan Belen (corect: Gelei.) Episcopul bisericilor ungueresci celor pravoslavnice din țeara noastră a Ardealului și păstoriul cel dintâiu al Belgradului cel preagrigatoriu și de alți creștini ai noștri mai de frunte, pentru evlavia, bune năravurile, și întregimea vieții lui, preste toate bisericile, ce sunt în comitaturile Albei din Ardeal, Crasnei, Solnocului de mijloc, Dobăcei, Clușului și Cetății de Baltă; earăși în districturile Chivorului, Bărsei și Bistriței; așisderea în toate scaunele secuiesci (luând afară bisericile, dela Alămor, dela Orăștie, dela Hațeg, dela Hinedoara, dela Ilia, dela Criș, și trei protopopii dela țeara Oltului, în care numai atâta cadință și autoritate i se dă câtă i va lăsa domnul episcopul cel Pravoslavnic ungueresc): 'l punem Vlădică, adecă preste toate bisericile, ce țin legea grecească și mi-

lostivesce 'l întărim, totuși sub condițiunile acestea : Șincal III pag. 38—39. (Urmează condițiunile în cunoscutele 15 puncte, prin cari biserica noastră se aservesce Calvinismului).

Motive mai mult politice, decât religioase împingeau pre ungurii calvini la silniciile acestea contra românilor greco-orientali. Devisa: „Cujus religio, ejus regio“ trece ca un fir roșiu preste toată istoria Ungariei și a Ardealului. Mai întâiu regii Ungariei din mandatul papilor aveau să estirpeze pre „infideles schismaticos“ din Panonia până la Marea neagră. După desfacerea Ardealului de Ungaria în urma luptei dela Mohaciu la a. 1526, principii ardelenesci, ca să facă scisiune și mai permanentă și să-și asigure dominațiunea în contra Casei Habsburgice, trecând la reformațiune cu partea cea mai însemnată a ungarilor și secuilor din Ardeal, au cassat cu totul și episcopatul catolic din Transilvania, care abia la a. 1693 s'a restaurat de nou sub Leopold I și căutau cu tot prețul a-și asigura și pre români prin tragerea lor la reformațiune. Spre acest scop George Rákóczy I a găsit pre Stefan Simonovici și la instituit de metropolit prin diploma dela a. 1643 cu instrucțiunile cuprinse în 15 puncte, precum am arătat mai sus.

Privind dară episcopia gr. or. a Făgărașului de facto ca de mult încetată prin vicisitudinile timpului, putem cu siguranță să susținem, că nu după dreptul istoric de continuitate în episcopia istorică a Făgărașului a instituit Michail Apafi pre Daniil de episcop al „părții de dincolo de Olt,“ ci cu totul alte motive și împregiurări l'au determinat la aceasta. De aceea nici pe departe nu ne putem cugeta pre Daniil ca pre un episcop în seria episcopilor Făgărașului sau ai Galațiului, ci probabil ca pre

episcopul celor „trei protopopi dela țeara Oltului“ esimate de sub jurisdicțiunea metropolitului Simeon Stefan prin diploma lui George Rákóczy la a. 1643, după cum s'a citat mai sus. Cumcă instituirea lui Daniil de episcop preste „partea de dincolo de Olt“ este o novațiune și o creațiune nouă a lui Michail Apafi, ne putem convinge din însași diploma din 1662, care este obiectul cercetării noastre. Acolo espres se dice, că, „esmiează partea de dincolo de Olt“ și pre Daniil 'l declară independent de Sava Brancovici, care remâne episcopul părții mai însemnate a Transilvaniei.

De interes ar fi a scí, ce soarte au avut cele „trei protopopii dela țeara Oltului“ esimate prin diploma lui George Rákóczy dela a. 1643 de sub jurisdicțiunea metropolitului Simeon Stefan și puse deadreptul sub superintendentele reformat.

Din diploma lui Michail Apafi din anul 1662, edată de noi aci pentru întâia oară, cu multă probabilitate se vede, că n'a fost pentru calvini lucru ușor a o scoate la cale cu românii din țeara Oltului, ci acestia au trebuit ca nemulțamiți să insisteze la ocațiuni mai favorabile la principele Michail Apafi, ca să-i scoată de sub jurisdicțiunea superintendentului calvin și să le dea episcop de legea gr. or. Consul-tând istoria timpului aceleuia, aflăm la Șincai (Chron. III pag. 93) după Galleazzo, că după ce în urma învingerii lui Ioan Keményi, a ajuns Michail Apafi principe al Ardealului cu ajutoriul Turcilor la 19 Novembre 1661: „Apafi s'a unit cu Kuciuk Mehemet Pașa din Oradea mare, și a încunjurat Gherla, ci neputându-o lua, s'a dus la Făgăraș, ai cărui locuitori, cât a perit Keményi îndată se plecase cătră Apafi.“ Acestea s'au întemplat în Februarie 1662; eară diploma de instituire a lui Daniil de episcop

în țeara Oltului este datată din 20 Aprile 1662, așa dară după una lună de zile. Este aproape de mintea omului a înțelege, că prin aceasta diplomă Michail Apafi, care de aci înainte ținù curte și la Făgăraș căuta să câștige pe români, împlinindu-le una din cele mai ferbinți dorințe ale lor. Se vede însă, că Michail Apafi și acest favor l'a făcut cu reservațiuni mentale, căci corect era, ca și cele „trei protopopii din țeara Oltului“ să le lase la jurisdicțiunea legală a metropolitului Sava Brancovici, care în diploma din anul 1659 dată lui de Aicațiu Barcia se numesce „Episcopul tuturor bisericilor românesci din țeara noastră“ (Șincai Chron. III pag. 82). Aceasta, precum au arătat urmările — fuga lui Daniil în România — se pare a fi fost numai o îndulcire momentană a românilor din țeara Oltului, ca apoi mai târziu să se întoarcă de nou la planul calvinisării românilor.

Încât pentru motivele, pentru care Daniil a trebuit să părăsească postul seu de episcop în țara Oltului (posibil, acum pentru a doua oară!) și să fugă în România, unde 'l aflăm participând în București la alegerea lui Varlaam de metropolit al Ardealului la a. 1687 nu este lucru greu a presupune, care a fost, dacă cunoaștem purtarea neomenoasă a lui Apafi tot pe acel timp față de metropolitul din Alba-Iulia Sava Brancovici.

Dr. Ilarion Pușcariu,
archimandrit.
